

מאת יוסי פינצ'וק, דבר התורה מוקדש לאבי שלום ז"ל

דבר תורה פרשת "בראשית"

שבת שלום,

ספר בראשית על כל סיפוריו מאגד בתוכו מסמך אנושי מרתק ומכונן, המהווה את תחילתו של הזכרון הקולקטיבי שלנו עד היום. כבר בתחילתו מעלה הספר שאלות רבות, תיאור הסיפורים המוצג לפנינו מעורר את השאלה, האם מוצגת כאן תמונה של העולם האידאלי הרצוי, או הסבר למצוי בעולמינו. חוסר המושלמות ביצירה הוא המעניק את הנופך האנושי כל כך והמחדד את שאלת מהותנו כבני אנוש האם אנו אדונים האחראים לגורלינו או שהמשחק אבוד מראש?

שאלת האחריות האנושית האם היא קיימת? מעסיקה אותי כבר זמן רב ונראה לי שהיא נשאלת לראשונה בפרשת "בראשית" בה אנו עוסקים היום.

להרגשתי שולטות בחיינו שתי תחושות הסותרות אחת את השניה ביניהם מתנדנד עולמינו ומצב רוחנו. הראשונה היא אותה תחושה כי אנו שולטים בחיינו, יש לנו כיוון אליו אנו מכוונים את שאיפותינו וההרגשה כי אנו יכולים לממשם.

השניה זו התחושה שהכל נקבע מראש ואנחנו איננו אלא כלי משחק בידי כוחות החזקים מאיתנו המאפשרים או מונעים מאיתנו לממש את שאיפותינו.

בין שתי תחושות אלה עולה השאלה בה אני רוצה לדון: האם אנו אחראים על חיינו ועל מעשינו או לא? ואם כן מהי אותה האחריות

במאמר של נעם ציון "במה חטאו: כניעה ליצר הרע, גאווה או התחמקות מאחריות?" מעלה המחבר גישה אחרת ואני מצטט: "החטא החמור איננו האכילה מן העץ דווקא, שכן כל אדם טועה ועובר על איסורים מפעם לפעם. עיקר החטא כפול - ההתחמקות מאחריות אישית והפניית אצבע מאשימה כלפי הזולת. אדם חוטא כשהוא מטיל את האחריות על אשתו, והאישה חוטאת כשהיא מאשימה את הנחש. הרב החסידי שלמה קרליבך דגל בגישה זו, שחטאו של אדם בגן עדן קשור בניסיונו להטיל את האחריות על אשתו. לדעתו היה צריך אדם - כבן זוג נאמן - לא רק לקבל אחריות על חלקו במעשה, אלא אף לקחת על עצמו אחריות מלאה. כלומר החטא טמון באי נכונותו של אדם לחפות על אשתו מפני האל. חוסר אחריות הדדית זו היא חטא גם כלפי האל. מכאן שהנכונות לקבל אחריות על כשלונותינו, כשאיננו יכולים להתגבר על היצר, היא המפתח לתיקון העולם".

בפרשה שלנו קימים התנאים הסביבתיים יצירת גן עדן בו חי האדם. אך גם ישנם חוקי משחק אשר נקבעים ע"י האל ומועברים לאדם מה מותר ומה אסור בגן עדן, הציווי האלוהי הוא ציווי מוסרי העומד לפני האדם האם לקבלו או לעבור עליו.

הבחירה **לקחת אחריות או לא**, היא בידינו, במקום בו לא נקח אחריות זו אנו נידונים לחוסר יכולת להגשים את רצוננו ולחיות ככלי משחק של אחרים בין אם נרצה או לא.

להרגשתי אנו נמצאים בתקופה בה אנו רואים מנהיגים (מכל הדתות) השמים את הקנאות לאל כחיונית לשמירת מה שהם מאמינים כדתם ומסורתם, המתירה לפגוע או אפילו להרוג את האחר בשל שונותו. אותה קנאות הבלתי מתפשרת והבלתי אחראית, אשר שמה את האל והמסורת מעל לחיי האדם ובאותו הזמן מצביעה על אלה אשר אינם כמוהה כאויביה, קנאות זו היא המסתירה את האל מעינינו, בבקשה אותו מתוך עיסוק כפייתי, אך ריק מכל תוכן אנושי, והיא זו המסכנת כל כך את מרקם החיים העדין שלנו. אלה אשר אינם לוקחים אחריות עשויים להיות כלי המשחק של מנהיגים אלה.

מאמר נוסף של נעם ציון "מידה כנגד מידה: על תוצאות האכילה מן העץ" מנסה הכותב לענות על הקשר בין המעשה לתוצאה, ומונה את תוצאות המעשה: תוצאה ראשונה - **פקיחת העיניים** ידיעת הטוב והרע, ההכרה באדם על חולשותיו המחזקת את התודעה המוסרית המתחילה במודעות לפגיעות של ה"אני" ושל ה"אחר". תוצאה שניה - **התרחקות האדם מאלהיו** לא האל הוא זה המרחיק את האדם אלא הבושה האנושית האדם מסתתר מפני האל לא רק במקום בו חטא, אלא גם ע"י שקרים והתחמקות מאחריות דבר המביא לגירוש. תוצאה שלישית **הניכור בין בני הזוג** תוצאת המעשה גורמת להפרת האיזון והשותפות ביניהם ולחוסר אמון. כפיפותה של האישה לבעלה יוצרים שבר בשוויון בין המינים.

תוצאה רביעית - **הניכור מהגוף** הבושה בגופם ובייחוד באברי המין מבטא חוסר ההרמוניה בין האדם ליצוריו, התשוקה הופכת לגורם המנצל את האישה וממעיט בערכה, ובסופו בגידת הגוף באדם והמוות, האדם גורש גם מעץ החיים. תוצאה חמישית - **הניכור מן האדמה** האדם נידון כאן למלחמת קיום מתמשכת עם אדמתו מאבק אירוני שבסופו חוזר האדם לאדמה ממנה נוצר.

את מקומה של השלמה ההרמונית ששררה בגן. מחליפה עבודה קשה הנעשית בעצב ומתוך כאב פיזי. אלה הן תוצאות ישירות והכרחיות של החטא אך הם גם תיאור אנושי המשקף את חיינו גם היום.

עם היבראו מקבל האדם את היכולת לשלוט ולרדות בשאר יציריו של האל, השאיפה לידע ולשליטה תמונה בו מראשיתו. שאיפתו הבלתי נדלית של האדם הביאה את האנושות להישגים עצומים בכל תחומי החיים, המדע והטכנולוגיה, אך יחד עם זאת רדיפת הכוח הבלתי מרוסנת של האדם העוקפת את הציווי המוסרי של האל הביאה לטרגדיות נוראות, ולשפיכת דמים רבים במהלך דרכה של האנושות. הצו המוסרי הניתן לאדם בגן עדן הוא זה ההכרחי כל כך לשמירת חיי האנושות שלנו.

מכאן ש"הצלם האלוהי" הוא אותו המצפון המוסרי הנמצא בנו, המאפשר לנו לקחת את האחריות על מעשינו, לממש שאיפותינו מתוך ראיית עולם הפתוחה גם לזולת והמתחשבת בו, ולזכות בתחושת השליטה בחיינו המאצילה גם על סביבתנו ובונה לנו עולם טוב יותר.

אולם ישנם גם מצבים החזקים מאיתנו בהם אין לנו שליטה עליהם, האמונה באל מתוך זהות אישית וחוסן חברתי והידיעה כי איננו לבד, היא זו המאפשרת לנו לשרוד במצבי משבר אלה.

שאלת היחסים בין האדם לאדם ובין האדם לאל עדיין פתוחה, אך היא בידנו והיא זו המטילה עלינו אחריות כבדה, להיזהר שלא נחטא כקייין בשל קנאה לאדם אחר, אך באותה נשימה שלא נחטא בחטא הפגיעה באחר בשל הקינאה לאל.